„utilizat de limbaj", „vibrație a aerului" și „articulație" –, *fonetica*, pe care savantul o proiectează ca pe un hiperconcept, nu poate să nu înglobeze, pe lângă știința sunetelor propriu-zisă, fiziologia și acustica; astfel, pentru accepțiunea cea mai strictă și mai pură a perechii terminologice clasice *fonetică – sunet*, agreată de Ivănescu, conceptele de *fonologie* și *fonem* apar doar ca niște reflexe structuraliste echivalente, iar lipsa de legitimitate a existenței lor în câmpul terminologic al lingvisticii este compensată, deși într-o mică măsură, doar de caracterul lor univoc.

BIBLIOGRAFIE

Ivănescu ms. nr. 52/7 = G. Ivănescu, *Sunet și fonem, fonetică și fonologie*, manuscrisul nr. 52, dosarul 7, Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române, Fondul „G. Ivănescu".

Ivănescu 1938 = G. Ivănescu, *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", V, p. 55–139.

Ivănescu 1966 = G. Ivănescu, *Son et phonème*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", III, p. 75–79.

Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.

Ivănescu 1983 = G. Ivănescu, *Lingvistică generală și românească*, ediție, note și indice de Vasile Șerban și Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Facla.

Pamfil 2007 = Carmen-Gabriela Pamfil, *G. Ivănescu și A. Philippide – creatori ai unei doctrine lingvistice românești*, în „Analele Universității «Ștefan cel Mare»", A. Lingvistică, t. XIII, nr. 2, p. 17–44.

Pamfil 2008 = Carmen-Gabriela Pamfil, *Alexandru Philippide*, București–Chișinău, Editura Litera Internațional.

GENERAL PHONETICS IN THE VIEW OF G. IVĂNESCU. UNPUBLISHED PAGES

ABSTRACT

This paper outlines the view of G. Ivănescu on general phonetics, as illustrated in the manuscript 52/7, which completes the author's perspective on this subject and sets light on more obscure areas of his fundamental study in the field (*Constituirea unei fonetici...*). In direct correlation with Ivănescu's view on *sound* – to the same extent "sound *per se*", "used by language", "air vibration" and "articulation" –, *phonetics*, which the scholar projects as a hyper-concept, has to comprise, besides the science of sounds *per se*, physiology and acoustics. Hence, for the strictest and purest meaning of the classic terminological pair *phonetics – sound*, the concepts of *phonology* and *phoneme* are mere equivalent structuralist reflexions, while the lack of legitimacy of their existence in the terminological field of linguistics is compensated – though to a lesser extent – only by their univocal character.

Keywords: *Ivănescu, phonetics, sound, phonology, phoneme.*

UN TEXT INEDIT DE G. IVĂNESCU DESPRE TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ

DANIELA BUTNARU*

Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române păstrează în arhivele ei numeroase manuscrise care oglindesc cercetările diverse ale profesorului G. Ivănescu. Cele două dosare inventariate la numărul 61 conțin texte manuscrise sau dactilografiate de toponimie, printre care *La toponymie de la zone Carpatique*, *L'étymologie de l'hydronyme roumain* ***Jijia***, texte despre toponimul *Argeș* și despre hidronimul *Năruja*, recenzia lucrării *Toponimia românească* a lui Iorgu Iordan (apărută în 1963 la Editura Academiei) etc. și două texte despre cercetarea toponimică românească. De asemenea, dosarele cuprind zeci de fișe bibliografice sau de lectură privind toponimia românească și internațională, care stau mărturie în ceea ce privește interesul profesorului și pentru acest domeniu al lingvisticii.

Unul din cele două studii de prezentare a cercetării din domeniul toponimiei cuprinde un ansamblu de pagini dactilografiate și pagini manuscrise și se intitulează *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958*. Textul, redactat în anul 1957 (când conținea 80 de pagini), a fost completat în 1961 (conform datelor de pe fișele și paginile adăugate la dactilogramă).

Împrejurările care l-au determinat pe G. Ivănescu să redacteze cele două studii le aflăm din *Prefața* celui de-al doilea text inedit aflat în dosarele inventariate cu nr. 61, text intitulat *Preocupări și tendințe în cercetarea toponimiei române* și redactat în 1961. Aici autorul mărturisește că „în anul 1957 și următorii, Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român a planificat elaborarea unei bibliografii a toponimiei românești. Înregistrarea titlurilor, efectuată în cadrul Secretariatului Comisiei, a dus la constatarea că o bibliografie a toponimiei românești nu se poate separa de aceea a antroponimiei românești și că în această bibliografie trebuie să intre nenumărate studii de lingvistică, istorie și geografie care [...] ating în treacăt probleme de toponimie și antroponimie. [...] Bibliografia planificată de comisie va putea fi elaborată numai într-un timp mai îndelungat. Dar până la realizarea acestei munci, Comisia a luat în 1961 hotărârea ca autorul acestei lucrări să publice o

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide", Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

ALIL, t. LIII, 2013, București, p. 65–74

BDD-A1161 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:20 UTC)

prezentare critică a studiilor de toponimie română, cu atât mai mult cu cât, încă din anul 1957, el pregătise o prezentare a cercetărilor de toponimie română efectuate după 1936".

În studiul din 1957, intitulat *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958*, G. Ivănescu, după cum mărturisește încă de la prima pagină, dar și în *Prefața* mai sus amintită, și-a propus să continue prezentările stadiului cercetării toponomastice românești până la anul 1936, realizate de Iorgu Iordan în 1924 și 1937[1]. Prima pagină a textului dactilografiat conține și un mic comentariu semnat de Iorgu Iordan, care apreciază: „Foarte bogată informație, prezentare critică, păreri originale destul de multe (nu totdeauna susținute). Discuție, de obicei, prea dezvoltată, fără necesitate. O concentrare a exprimării se impune. Unele aprecieri mi se par exagerat de favorabile (despre Matasă sau Conea, de ex[emplu]" (Ivănescu *ms. 61*: 52).

Textul dactilografiat este însoțit de numeroase corecturi, adăugiri, modificări notate cu creionul, probabil făcute în ideea unei viitoare publicări. În primul capitol, intitulat – într-un cuprins scris de mână – *Rostul articolului de față*, G. Ivănescu argumentează necesitatea redactării acestui studiu. El observă existența, înainte de începerea celui de-al Doilea Război Mondial, a două curente (grupuri), cel al cercetătorilor maghiari care doreau să dovedească falsitatea tezei continuității românilor în Dacia, care era susținută de al doilea grup, al cercetătorilor români. „Aceste discuții, afirmă Ivănescu, au încetat prin 1944–1945" (*ibidem*: 53), iar atenția generației mai tinere de lingviști s-a îndreptat spre alte domenii, nu spre toponimie. De asemenea, autorul își propune să prezinte și contribuții la dezvoltarea cercetării toponimiei românești aduse de istorici, geografi, sociologi și etnografi, chiar publicate înainte de 1936. „Vom expune cercetările asupra toponimiei românești nu după cum e vorba de toponimia dintr-o regiune sau alta, ci după epoci și după curentele generale care se observă în această vreme" (*ibidem*: 54).

Prezentarea „generației de lingviști mai în vârstă" începe cu S. Pușcariu, a cărui preocupare, ca și a celorlalți lingviști clujeni, a fost „să găsească în toponimie probe ale continuității românilor în Dacia sau de a arăta cel puțin că toponimia nu se opune acestei teorii" (*ibidem*: 56). Este amintită teoria lui Pușcariu conform căreia toponimele dacice nu s-au păstrat cu pronunție dacică, ci românească (ca de exemplu în cazul hidronimului *Dunărea*) sau maghiară (în cazul *Oltului*, al cărui nume antic ar fi *Alt*)[2] și sunt înfățișate câteva din ideile expuse de S. Pușcariu în *Limba română*, volumul I: toponimia noastră susține existența unei simbioze româno-slave, toponimia de origine slavă nu este doar rezultatul unei absorbții a slavilor, ci și al

[1] Este vorba de studiile *Die rumänische Ortsnamenforschung*, în „Zeitschrift für Ortsnamenforschung" (München), I, 1925, p. 64–70, și *Die rumänische Ortsnamenforschung in der Jahren 1925–1936*, în „Zeitschrift für Namenforschung" (München), XIII, 1937, p. 168–198.

[2] Ivănescu se întreabă aici dacă nu cumva „*Alt* din vechile documente și de la sași nu reprezintă tot pe *Olt* românesc, cu un *o* redat de unguri și sași prin *aͮ* sau *o̧* caracteristic lor" (Ivănescu, *ms. 61*: 59).

dominației politice și culturale exercitate de slavi asupra românilor începând cu secolul al VII-lea[3], prezența în Ardeal a oiconimelor formate cu sufixul *-ești*, pe care le consideră a fi cele mai vechi, este o dovadă a continuității românilor în această zonă[4] (*ibidem*: 61–62).

În continuare, Ivănescu scrie despre Nicolae Drăganu, care admite că mișcarea de expansiune a românilor a avut loc până în secolul al XIII-lea și că migrația din Ardeal s-a încheiat înainte de venirea ungurilor (*ibidem*: 63), despre G. Giuglea, care avansează unele ipoteze etimologice „îndoielnice sau de-a dreptul imposibile", dar care „propune și aplică o metodă nouă de cercetare și interpretare a toponimelor. El constată, într-un fel ca și S. Pușcariu, că în vale avem numiri de origine străină, iar spre înălțimi se regăsesc din ce în ce mai multe numiri românești, [...], că populațiile venite la urmă se așază la câmpie, împingând pe cele vechi spre munte" (*ibidem*: 64), dar nu reușește să aducă niciun argument în sprijinul continuității românilor ardeleni în Dacia (*ibidem*: 65)[5].

Nu lipsește din lucrarea semnată de profesorul Ivănescu o scurtă prezentare a studiilor despre toponimia macedoromână ale lui Th. Capidan (care constată că dicționarele noastre cu nume de locuri cuprind doar „20 % din toponimicele existente pe teren și consideră ca o primă și urgentă sarcină a lingviștilor români adunarea acestui material toponimic", *ibidem*: 67). Un paragraf din *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958* este dedicat lui Ilie Bărbulescu, care discută etimologii ale unor toponime precum *Aică*, *Rovinari*, *Rovine*, *Robuva* și încearcă să explice – greșit, consideră Ivănescu – pronunțiile cu *s* ale toponimelor *Iași* și *Huși*. Chestiuni toponimice abordează, spune lingvistul ieșean, și N. Iorga; el crede că „toponimia slavă apare numai în anumite zone, nu în zona muntoasă, unde sunt nume românești, și nici în acea a Dunării, unde sunt nume turanice, ci în zona intermediară, unde slavii au dat numiri salinelor (*Slatina*, *Slănic*, *Ocnele Mari* etc.)" (*ibidem*: 71) și respinge etimologia cumană propusă de A. Philippide pentru *Berheci*, *Bârlad*, *Galați*, *Fălciu*, *Tecuci*[6] (*ibidem*: 73). În toată opera lui Iorga se găsesc explicații toponimice, arată profesorul Ivănescu, dar mai ales în studiul *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor*, I. *Teleormanul*, unde, „pe lângă afirmații inacceptabile, întâlnim multe altele, de toată evidența" (*ibidem*: 73), printre care încercarea de a identifica în unele oiconime originea ardelenească a unor

[3] „Lucru ce nu e dovedit, întrucât a putut fi numai o convietuire", consideră G. Ivănescu (*ibidem*: 62).

[4] G. Ivănescu comentează această afirmație: „Așadar, după dânsul, asemenea sate își au începutul în epoca romană, ceea ce e evident fals. Aria pe care ele apar se explică prin refugiul românilor din părțile de la câmpie, în fața ocupației maghiare ori secuiești, din veacurile X–XIII, care a fost urmată apoi de înființarea a numeroase sate ungurești și secuiești în restul Ardealului" (*ibidem*: 62).

[5] La p. 66 a textului, G. Ivănescu consideră inacceptabilă etimologia propusă de G. Giuglea pentru *Abrud*, de la **Ad Brudum*.

[6] Aici Ivănescu adaugă, între paranteze, că „mai toate etimologiile cumane ale lui Philippide sunt foarte problematice" (*ibidem*: 73).

BDD-A1161 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:20 UTC)

locuitori. Marele istoric considera că, în timp ce bulgarii îi numeau pe români *vlahi* (de unde Vlaşca şi Vlăsia), sârbii îi numeau *românaţi*, idee contestată de Ivănescu, care arată că „*Rumănaţi* nu poate fi decât un asemenea nume (un derivat de la *Roman*), adus poate de unii români suddunăreni, stabiliţi în nordul Dunării înainte de întemeierea Munteniei" (*ibidem*: 76).

În continuare, G. Ivănescu prezintă „o lucrare preţioasă şi bine făcută", apărută în 1943, *Câmpul lui Dragoş. Toponimie veche şi actuală din judeţul Neamţ*, semnată de C. Matasă, care consideră că numele acelei regiuni şi al principalului curs de apă care o străbate, Dragova, amintesc nu de Dragoş întemeietorul, nici de boierul Dragoş Viteazul, ci de un Dragoş mai vechi, care, retrăgându-se din Ardeal, s-ar fi stabilit în aceste locuri (*ibidem*: 78). Privind intenţia lui C. Matasă de a dovedi continuitatea poporului nostru în zona Moldovei prin prezenţa numeroaselor locuri numite *cetăţuie*, unde arheologii descoperă urmele unor şanţuri de apărare, profesorul Ivănescu afirmă: „Desigur autorul are dreptate să concludă la o continuitate de populaţie din epoca preistorică până azi, în Moldova – o dovedeşte şi păstrarea numelor de ape antice ca *Prutul* şi *Nistrul* –, dar nu putem admite că această populaţie a vorbit românește din epoca romană până azi. Ea a învăţat această limbă de la români veniţi din Ardeal. Pe de altă parte, probabil că numirea de *cetăţuie* s-a dat oricând unor asemenea locuri cu resturi de aşezări preistorice, antice sau medievale, căci derivatul a putut să capete alt sens decât primitivul *cetate*. De altfel înşişi slavii au numit aceleaşi locuri *grádište*, *gradíšte* sau *horodište*" (*ibidem*: 79). G. Ivănescu atrage atenţia asupra greşelii pe care o face semnatarul prefeţei, S. Mehedinţi, când consideră că toponimul *Runcul* are origine latină, un argument în plus la teza continuităţii poporului român în nordul Dunării (*ibidem*: 80).

În ceea ce priveşte lucrarea lui A.V. Boldur, *Istoria Basarabiei. Contribuţii la studiul istoriei românilor*, I. *Epocile vechi*, G. Ivănescu apreciază importanţa listelor de toponime incluse aici, dar nu este de acord cu multe din etimologiile propuse de autor, pe unele considerându-le fanteziste. Autorul are meritul, consideră Ivănescu, de a prezenta o listă cu numiri cumane în *-ui*, de a propune o etimologie nouă, chiar dacă neprobabilă, pentru *Chişinău* (din cumanul *kesena* „şanţ") sau de a da etimonul pentru *Orhei* (din *Orichov*). Capitolul 10 este dedicat lui Iosif Şchiopul, care „a reluat studiul celor mai vechi documente latineşti papale referitoare la Ardeal, încercând să le interpreteze altfel decât până acum, în parte şi cu ajutorul toponimiei pomenite în ele" (*ibidem*: 82). El explică rom. *Oaş* prin ung. *havas*, „care apare tradus în documentele latineşti ale vremii prin *Montes nivium*" (*ibidem*: 87), scrie despre formele *Clus* şi *Culus* ale oiconimului *Cluj* şi arată că *sălişte* nu a însemnat doar „vatra satului", ci şi, după cum reiese din documente, „sat mare" (*ibidem*), consideră, ca şi N. Iorga, că numele *Craiova* este derivat de la sl. *kraj* „margine" şi afirmă, greşit, că toponimele slave şi maghiare din Oltenia au fost date de români, iar nu prin slavi sau unguri, care n-ar fi locuit niciodată în această regiune (*ibidem*: 89).

În capitolele 11 şi 12 (*ibidem*: 92–98) sunt prezentate şi comentate pe scurt cercetările toponimice ale lui J. Bromberg, N. Bănescu şi G.I. Brătianu, Franz Babinger, T. Hotnog, Radu Vulpe, Th. Sauciuc-Săveanu şi anumite ipoteze etimologice propuse de aceştia pentru unele toponime din Dobrogea. Un spaţiu mai mare (în capitolul 13) este acordat operei lui G. Popa Lisseanu, „un pasionat filolog clasic", care, în câteva din cele 16 volume editate de el sub titlul *Izvoarele istoriei românilor* şi în alte lucrări, face observaţii şi propuneri etimologice în legătură cu unele toponime. Însă, „ca şi atâţi dintre istoricii noştri, necunoscători ai transformărilor fonetice româneşti, slave etc., şi Popa-Lisseanu este ispitit să vadă în foarte multe nume de localităţi române, slave etc. de azi continuarea numelui antic", comentează G. Ivănescu, exemplificând cu toponimele slave Vidalva, Moldova[7], pe care istoricul le consideră a fi de origine tracică (*ibidem*: 100).

În ceea ce priveşte lucrările semnate de N.A. Constantinescu, profesorul G. Ivănescu respinge ideea continuităţii românilor în Timoc susţinută de acesta în studiul din 1941 – *Chestiunea timoceană* –, arătând că numele de locuri de acolo nu prezintă o evoluţie fonetică românească, „ceea ce surpă baza argumentării sale" (*ibidem*: 101), şi considerând că „e mai probabil [...] că românii din regiunea Timocului au venit din altă parte, cum s-a admis înainte de cercetători. Aceasta nu înseamnă că în Timoc n-a existat altădată o populaţie românească. Acolo a fost desigur unul din teritoriile de baştină ale poporului român. Dar populaţia românească de acolo a migrat probabil în alte părţi (la nordul Dunării), iar cea românească de azi a venit mai târziu din altă parte (nordul Dunării)" (*ibidem*: 102).

Constantin Zagoriţ este prezentat în studiul analizat de noi cu lucrarea *O hartă cu 800 de numiri din Peninsula balcanică, care aminteşte de existenţa românilor în Istria, Croaţia, Slavonia, Bosnia, Herţegovina, Dalmaţia, Muntenegru, Sangeacul Novi-Bazar, Serbia-Nouă, Serbia-Veche şi Bulgaria de Apus*, care conţine toponime culese din diverse hărţi, precum şi discuţia unor probleme, „dintre care cea mai interesantă este aceea privitoare la populaţia numită *zagorci*, care mai este numită şi *vlahi* sau *morlaci*" (Ivănescu *ms. 61*: 104). G. Ivănescu atrage atenţia asupra faptului că unele dintre toponime, precum *Blaj*, *Bolohani*, *Voloseni* din harta anexă, a Daciei, considerate de autor a fi echivalente cu „român" sau derivate de la termenul slav pentru român, sunt de fapt derivate de la alte teme (*Blaj* „este lat. *Blagus* în pronunţia latinei din Ungaria medievală, *Bolohan* este *Bolovan*, *Voloseni* poate fi un derivat de la ucrain. *Volos* «bou»" (*ibidem*: 105) şi că cele cca 60 de numiri de acest tip de pe teritoriul României trebuie să fi fost date de slavi stabiliţi pe aceste teritorii (*ibidem*: 105).

Capitolele 16 şi 17 sunt dedicate geografilor români care au abordat probleme de toponimie şi care şi-au canalizat cercetările spre dovedirea continuităţii

[7] G. Ivănescu era de acord cu etimologia propusă de Iorgu Iordan în articolul *Numele **Moldovei*** (publicat în „Viaţa românească", anul XII, 1920, vol. XLII, nr. 2, p. 274–276), care considera că acest hidronim este un derivat de la rom. *molid* cu sufixul slav *-ova*, însemnând „valea molizilor", „valea cu molizi" (Ivănescu 2000: 278, 492).

BDD-A1161 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:20 UTC)

românilor în Dacia, precum S. Mehedinți și G. Vâlsan, V. Tufescu și Ion Conea. G. Vâlsan, în lucrarea *Românii din Serbia*, are dreptate să insiste asupra necesității efectuării de anchete toponimice în acea zonă, dar greșește, atrage atenția profesorul Ivănescu, atunci când consideră că „numeroasele toponime de origine slavă de pe teritoriul locuit de români (în special cele din Banat, Oltenia și regiunea dintre Timoc și Morava) s-ar datori dominației culturale a slavilor asupra românilor, iar nu amestecului cu o populație slavă, românizată" (*ibidem*: 107). Despre Ion Conea se afirmă: „În multe privințe studiile sale sunt senzaționale. Contactul cu terenul și cu toponimia sau terminologia geografică populară l-a dus la corectarea unor erori de tot felul ale științei toponimice române[8], în special ale istoricilor. Totuși explicațiile lingvistice ale autorului suferă adesea, cum e și explicabil la cineva care nu este lingvist" (*ibidem*: 109). În lucrarea *Corectări geografice în istoria românilor*, I. *Pe Olt; în Oltenia* (1938), încercând să îndrepte unele identificări de localități istorice, geograful Ion Conea greșește uneori, atrage atenția G. Ivănescu, ca, de exemplu, atunci când afirmă că regiunea numită *Caucaland*, în care s-au retras vizigoții conduși de Athanaric, ar fi regiunea muntelui Cozia (Loviștea), ținut bogat în capre, echivalând slavul *kozia* (*koza*, corectează Ivănescu), cu termenul *Cauca-*, care ar însemna tot „capră" (deși, continuă lingvistul, un termen gotic *kauka* nu este atestat). „Autorul și-a dat seamă că se poate trece greu peste etimologia slavă, și de aceea face presupunerea greșită că dacii vorbeau și ei o limbă slavă sau că erau grupe de slavi prin Dacia (ipoteza lui Niederle [...]). Numele *Cozia* ar fi existat sub această înfățișare fonetică chiar din antichitate, ceea ce face imposibilă de altfel identificarea lui cu *Cauca* și a populației de acolo cu *Caucoensioi* ai lui Ptolemeu. După el, *Caucasus* ar fi numirea oficială latină, nu dacică" (*ibidem*: 110–111). Este apreciat faptul că Ion Conea a făcut anchete sociologice după metodele lui D. Gusti și a insistat pe necesitatea obținerii de termeni entopici și geografici (uneori marcați greșit pe hărți) prin anchete de teren.

Capitolul al 18-lea face cunoscută contribuția lui Const. C. Giurescu la cercetarea toponimiei românești în lucrări precum *Județe dispărute din Țara Românească*, *Din trecutul județului Putna* sau *Târgul Soci*. El combate pe G. Weigand care, în *Die namen der rumänischen Județe im Altreich*, consideră bulgare sau rutene numiri vechi slave ca *Prahova*, *Dâmbovița*, *Ialomița*, *Vlașca*, *Putna*, *Tecuci*, *Suceava*, deși, consideră Ivănescu, „cele pentru *Vlașca*, *Putna*, *Tecuci*, *Suceava* sunt mai noi și deci bulgare sau ucrainene" (Ivănescu *ms. 61*: 125). Un foarte bogat material toponimic în formă dialectală și comentarii referitoare la acesta se găsesc în lucrarea *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*.

Dintre cercetătorii unguri, este prezentat în studiul de față slavistul István Kniesza, care, consideră G. Ivănescu, „are ideea preconcepută că nu se poate vorbi

[8] De exemplu, observă lingvistul ieșean, ca urmare a anchetelor directe, Conea a putut corecta pronunții culte greșite ale unor toponime.

de români în Ardeal înainte de secolul al XII-lea, și mai ales al XIII-lea", în ciuda unor dovezi toponimice, însă „studiile sale prezintă interes pentru că autorul a luat adesea în considerație un material toponimic nediscutat până la dânsul și a dat explicații juste" (Ivănescu *ms. 61*: 130), cum ar fi combaterea etimologiilor gepide propuse de Diculescu și Gamillscheg pentru unele toponime românești sau alcătuirea unei hărți etnografice a Ungariei (inclusiv Ardealul) pentru secolul al XI-lea. La finalul acestui capitol sunt așezate câteva fișe și observații privind lucrări ale altor maghiari (Elemer Moór, Lájos Tamás, László Rásonyi, Ludwig Elekes ș.a.), poate cu scopul de a fi incluse în studiu.

Opt pagini din *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958* sunt dedicate lucrărilor semnate de Emil Petrovici, pe care G. Ivănescu îl consideră „cel mai autorizat lingvist" din acea vreme pe problemele influenței slave asupra românilor și care „a creat, folosindu-se și de toponimie, o concepție destul de personală despre istoria poporului român în evul mediu, până la întemeierea Principatelor" (*ibidem*: 148), dar care a adus contribuții importante și prin studiile privind toponime române de origine maghiară. Profesorul Ivănescu atrage atenția că E. Petrovici constată, încă din studiul *Toponimice slave din valea Almăjului (Banat)*, că pronunția populară românească a numirilor topice slave este cea care relevă vechea formă slavă, pe când numele oficiale redau pronunția oficială austriacă (care de fapt reproducea, în sistemul fonetic german, pronunția populară română). Folosindu-se de unele informații din lucrările lui Kniesza, Petrovici afirmă că până în secolul al XI-lea românii locuiau mai ales în munți, unde alcătuiau patru vetre distincte, care au condus la diferențierea dialectului dacoromân în patru subdialecte: bănățean, crișean-someșean, muntean și moldovean (*ibidem*: 152). De asemenea, ca și alți cercetători români, lingvistul arată că toponime din Transilvania păstrează fonetisme slave, în timp ce ungurii au tradus sau modificat fonetic termenul slav, ceea ce demonstrează existența unei simbioze slavoromâne în secolele al VI-lea – al XI-lea (*ibidem*: 156–157).

În continuare, G. Ivănescu oferă câteva informații privind studiile *Die Toponymie Siebenbürgen* și *Sinonimele cuvântului* ***târg*** *în lumina geografiei lingvistice* semnate de Sever Pop, care se înscrie în seria susținătorilor ideii că toponimia maghiară și săsească din Transilvania este mai nouă decât cea românească (*ibidem*: 158–159), dar atrage atenția că S. Pop greșește atunci când consideră că toponime precum *Țarcul* sau *Paltinul* nu ar fi românești, ci dac, respectiv latin (confundând așadar etimologia toponimului cu cea a apelativului).

„Un răspuns magistral" la adresa cercetătorilor maghiari este dat, consideră Ivănescu, de Ion Moga prin lucrarea *Les Roumains de Transylvanie au Moyen-Âge* „care arată cum trebuie cercetate din punct de vedere al informației și al interpretării istorice teoriile maghiare recente asupra apariției românilor în Ardeal" (*ibidem*: 162). Sunt analizate, critic, ipoteze etimologice propuse de Anton Balotă (pentru *Siret*, *Olt*, *Argeș*[9]), Vlad Bănățeanu (pentru *Bârzava*, *Siret*), I.I. Russu

[9] Despre toponimul *Argeș*, G. Ivănescu a publicat două texte în revista „Argeș", V, nr. 5 (48)/ 1970, p. 17 și nr. 6 (49)/ 1970, p. 18–19, iar în dosarul-manuscris 61 se găsește și un text manuscris

BDD-A1161 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:20 UTC)

(*Sarmizegetusa*), Constantin Cihodaru (care, consideră Ivănescu, propune o etimologie mai plauzibilă pentru *Sarmizegetusa*: *sarmizege* „conducătorul luptei" şi *tusa* „cetate", cuvânt care însă nu apare şi în alte toponime dacice), Traian Simu.

Un capitol este consacrat lui El Moór şi J. Stanislav (care, plecând de la toponimie, au susţinut în lucrările lor că în regiunea de nord-vest a Daciei s-au stabilit în secolul al VI-lea slavi cu grai de tip slovac şi nu slavi cu grai de tip bulgar şi au trasat linii de demarcaţie între teritoriile locuite de cele două tipuri de slavi – *ibidem*: 199), precum şi cercetărilor efectuate cu privire la toponimia slavă de pe teritoriul românesc de Pandele Olteanu (*ibidem*: 200–201).

Ultima parte a studiului *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958* prezintă generaţia mai nouă de cercetători sau, din generaţia mai veche, pe cei care şi-au adus contribuţia la dezvoltarea acestei ştiinţe şi în ultima perioadă analizată de profesorul G. Ivănescu. Deosebit de importantă este considerată lucrarea *Despre toponimia slavă din Oltenia*, a lui Ion Donat, care delimitează o arie de toponimie slavă, în sudul Olteniei (considerat un teritoriu colonizat de slavi care s-au alăturat românilor), locuit de clăcaşi, şi o arie cu toponime româneşti (majoritatea formate cu suf. *-eşti*), în jumătatea nordică a Olteniei, locuită de moşneni (*ibidem*: 201–202). „El nu mai admite, ca Xenopol şi alţi istorici şi lingvişti români, o simbioză slavă şi cucerirea românilor de către slavi [...], ci o locuire pe arii diverse, aşa cum voia Hasdeu, iar, după el, Bărbulescu" (*ibidem*: 203–204). Fiind de acord cu majoritatea ideilor lui Donat, G. Ivănescu nu admite totuşi că românii din Banatul de vest şi sud ar fi folosit sufixe slave pentru a forma nume de sate (Ivănescu *ms. 61*: 204) şi atrage atenţia asupra posibilităţii ca aşezările cu nume slave din Oltenia de sud şi chiar unele din Banat să fie mai noi, adică din secolele XII–XIV şi chiar XIV–XV, „când se vor fi aşezat pe moşiile boiereşti din Ţara Românească mulţi bulgari" (*ibidem*: 204). Sunt aduse în discuţie studiile mai noi ale lui Ion Conea în care se poate observa influenţa lui Donat, studii care arată că „cercetarea toponimiei nu se poate separa de cercetarea antropogeografică" (*ibidem*: 206).

Noile studii ale lui Emil Petrovici despre limba slavilor pe teritoriul Daciei şi despre toponime de origine maghiară din Transilvania sunt analizate în capitolul al 30-lea. Despre articolul *Adjective posesive slave în **-j-** ca toponimice pe teritoriul RPR*, G. Ivănescu afirmă: „Petrovici nu mai acceptă termenul *dacoslavă*, care într-adevăr nu era potrivit, întrucât nu avem a face cu o limbă aparte, ci cel mult cu un dialect slav aparte. Dar nu se poate admite nici că limba slavilor din Dacia a evoluat divers după diversele regiuni, urmând o evoluţie ucraineană în părţile de nord şi est, bulgară în părţile de sud-est şi sârbă în părţile de vest. Slava din Dacia

(datat 6.12.1971) intitulat *Încă o dată despre toponimul **Argeş***, unde dă un răspuns lui I. Ionescu; acesta, în *Despre originea şi semnificaţia etimologică a toponimicului Argeş* („Limba română", XX, 1971, nr. 4, p. 235–237), se arăta nemulţumit faţă de opţiunea profesorului Ivănescu care, neexcluzând etimologia dacică a acestui toponim, considera că ar fi mai plauzibilă totuşi originea propusă de Nicolae Drăganu în *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii*, şi anume proveniența de la un peceneg sau cuman **argis* „înălţime, ridicare de teren".

va fi fost diferită, cum admite autorul, dar a trebuit să rămână aşa cum venise în cele câteva secole până la asimilarea slavilor de către români. În Dacia nu se putea forma o limbă slavă nouă, alături de celelalte, pentru că limbile slave nu se diferenţiaseră mult până în secolul al X-lea – al XI-lea, când slavii sunt asimilaţi şi pentru că o limbă nouă se naşte numai pe baza unui substrat, care aici nu exista, întrucât slavii erau asimilaţi" (*ibidem*: 227).

În continuare, G. Ivănescu constată că problemele toponimice nu îi preocupă pe lingviştii şi istoricii mai tineri din epoca analizată de el, care preferă să se dedice soluţionării unor probleme de gramatică descriptivă, de istorie a limbii literare sau de istorie socială. Au fost studiate totuşi, constată autorul, şi unele aspecte ale toponimiei: Vasile Arvinte, cu propunerea unei etimologii pentru *Hangu*, G. Ivănescu, cu explicaţii la etimologiile numelor *Răbâia*, *Dunărea*, *Năruja* şi recenzia la lucrarea *Revelaţii toponimice pentru istoria neştiută a românilor* semnată de Nicolae Iorga, Cornelia C. Bodea, care încearcă să identifice cetăţi moldoveneşti anterioare formării statului plecând de la toponime precum *horodişte* sau *grădişte* (ceea ce este greşit, consideră profesorul Ivănescu), C. Turcu, cu articolul său despre *posadă*, Ilie Chirilă şi Emil Micu. Sunt criticate articolele semnate de Grigore Nandriş, care „combate existenţa unor slavi răsăriteni pe teritoriul moldovenesc, înainte de întemeiere", considerând că există doar toponime slave meridionale, „corectate" ulterior după normele fonetice ucrainene, pe cale cultă (*ibidem*: 247), dar şi etimologii propuse de Eugène Lozovan, la care „se observă o exagerată tendinţă de a explica toponimia română prin elemente tracice şi latine unde avem a face cu ceva mediogrec sau slav" (*ibidem*: 249).

În *Concluziile* lucrării prezentate aici, autorul constată că, chiar dacă cercetările asupra toponimiei româneşti în cele două decenii nu sunt foarte numeroase şi unele dintre ele nu respectă în totalitate regulile rigurozităţii ştiinţifice, totuşi studiile din România şi din străinătate din această perioadă au atacat probleme importante şi încep să dea roade prin coroborarea informaţiilor lingvistice, istorice şi geografice, „încât avem dreptul să spunem că, în aceste decenii, studiile de toponimie au păşit într-un nou stadiu de dezvoltare" (Ivănescu *ms. 61*: 252).

Manuscrisul lucrării *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958* şi numeroasele fişe bibliografice sau de lectură care îl însoţesc probează încă o dată interesul manifestat de profesorul G. Ivănescu faţă de studiul toponimiei şi importanţa cercetării numelor de locuri pentru istoria limbii şi a poporului român. Din păcate câteva pagini lipsesc, cum ar fi cele dedicate studiilor lui Iorgu Iordan (s-a păstrat în aceste dosare doar o singură pagină), dar considerăm că lucrarea este importantă nu doar pentru că prezintă destul de detaliat stadiul cercetării în acel moment, dar şi pentru observaţiile făcute de autor pe marginea studiilor prezentate, idei care se vor regăsi şi în unele lucrări redactate de marele lingvist după această dată.

BDD-A1161 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:20 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Ivănescu ms. nr. 61 = G. Ivănescu, *Cercetarea toponimiei române în anii 1936–1958*, manuscrisul nr. 61, Biblioteca Filialei din Iaşi a Academiei Române, Fondul „G. Ivănescu".

Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediția a II-a, îngrijirea ediției, indice de autori şi indice de cuvinte: Mihaela Paraschiv, Iaşi, Editura Junimea.

AN ORIGINAL TEXT ABOUT THE ROMANIAN TOPONYMY BY G. IVĂNESCU

ABSTRACT

Research of Romanian Toponymy between the years 1936 and 1958, the work written by G. Ivănescu in 1957 and completed in 1961, lies in file no. 61 in the archives of the Romanian Academy's Library- Iasi Branch, next to some other toponymic studies. The text is a testimony of the interest shown by the professor from Iasi in studying toponymy and in the importance of place-names reasearch in the Romanian language and Romanian people history. G. Ivănescu creates a presentation of the contributions to the development of Romanian toponymy research not only of linguists but also of historians, geographers, sociologists and ethnographers in texts published especially in the period announced in the title. The work is important not only because it presents quite at length the research stage at that particular moment, but also for the observations made by the author on the submitted study, ideas which would be also found in some other works written by the great linguist thereafter.

Keywords: *continuity*, *etymology*, *history*, *Romanian language*, *toponymy*.

„DIALECTELE LITERARE", O „PROBLEMĂ CAPITALĂ" A VECHII ROMÂNE LITERARE, ÎN CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU ŞI ION GHEȚIE

GH. CHIVU*

1. În lucrarea intitulată *Problemele capitale ale vechii române literare*[1], G. Ivănescu, savantul omagiat cu deplin temei, în aceste zile, de către cercetătorii institutului în care îşi desfăşura activitatea ştiințifică în urmă cu o jumătate de veac, pornind de la teoria generală a limbilor literare, dar bazându-se, este notat acest lucru explicit, şi pe constatările pe care le făcuse personal studiind textele vechi româneşti, a afirmat că „timp de mai multe secole, la începutul oricărei limbi literare, există nu o limbă unică, ci mai multe dialecte literare, dintre care unul se impune ca limba literară de mai târziu" (Ivănescu 1948: 68).

S-a întâmplat astfel şi în spațiul românesc, continuă marele profesor, pentru că un sistem de norme unic s-a impus tuturor românilor abia în secolul al XIX-lea. Până atunci divizarea a fost evidentă în forma vechilor noastre scrieri literare, în care puteau fi distinse, constata G. Ivănescu, cinci „dialecte literare": 1. rotacizant, în textele provenind din partea maramureşeană a teritoriului dacoromânesc, 2. ardelenesc (în scrieri alcătuite în Ardealul propriu-zis, de la nord de Mureş), 3. muntenesc, 4. moldovenesc şi 5. bănățean. „Dialecte" constituite nu pe baza graiurilor vorbite în marile provincii istorice ale țării, ci pe baza vorbirii „aristocrației locale" din diverse părți ale Dacoromaniei, vorbire care, în formularea expresă a profesorului ieşean, îşi avea „originea în graiuri aristocratice mai vechi" (*ibidem*: 379).

> „Cercetarea noastră asupra dialectelor literare româneşti de până la 1780 – afirma profesorul – a dus la concluzia că aceste dialecte, ale căror începuturi trebuiesc puse, cu cea mai mare probabilitate, în secolul al XV-lea, erau deosebite de graiul poporului, fiind numai graiul aristocrației române din acel timp, alcătuită din domn, boieri şi clerici, şi că la origine ele sânt tot graiul aristocrației româneşti, care se separase deja mai de mult de popor, anume atunci când în Maramureş aristocrația românească ajunsese să presteze servicii statului maghiar şi când s-au întemeiat Țara Românească şi Moldova" (*ibidem*: 378–379).

* Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti, str. Edgar Quinet, nr. 5–7, România.

[1] Lucrarea a fost publicată nu în volum independent, ci ca studiu, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", XI–XII, 1944–1945, Iaşi, [1948], p. 1–412 şi 540 (şi în extras).

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 75–83

BDD-A1161 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:00:20 UTC)